

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ—ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1929

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^Α, ΕΚΔΟΤΑΙ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ", - ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ, 50
ΑΘΗΝΑΙ

ΕΛΕΥΤΕΡΟΣ Κ. Τ. Π.
ΙΟΑΝΝΙΝΑ 2008

νηθισμένοι να βλέπουμε γραμμένη την καθαρέβουσα, στην αρχή το πήρανε για άστελο και το κορόιδεψαν, ύστερα όμως άρχισε το άγριο βρισίδι και οι φοβέρες των δασκάλων, που οι σημερινοί δεν τις άκουσαν και θαρρουν, πως είτανε τα πράματα πάντοτε έτσι ειρηνικά. "Ας είναι δε. Εγώ πάντα είμαι της ιδέας, πως ο Ψυχάρης δημιούργησε την εποχή του, κι ελοι έμεις, είτε το θέλουμε είτε όχι, είμαστε μαθητάδες του.

Ο Ψυχάρης είτανε από τους μεγάλους κατεχόμενους, όπως ο Σωκράτης, ο Μπαίρων, ο Σέλεσ, κι ακόμα ο Μ. Άλέξανδρος, ο Ναπολέων κ.λ.π. Είναι λοιπόν γελοίο να καθούμαστε να γυρέβουμε από τον Ψυχάρη

άκριβολογημένη λογική στα καθέκαστα. Άφτός γεννήθηκε για να λύσει τελειωτικά κι ολοκληρωτικά το Νεοελληνικό γλωσσικό πρόβλημα, κέγινε γιαφτό και μόνο τέλειος γλωσσολόγος, τέλειος λογοτέχνης, τέλειος πολεμιστής, κέπειδής άφτό χρειαζότανε περισσότερο απ' όλα τάλλα, έμεινε σόλη τή ζωή του πολεμιστής υπέροχος, που μας κάνει και άποροδμε γιαφτή του την ιδιότητα, γιατί κέφτη προπάντων άνάπτυξε διάπλατα το ζήτημα και τόλυσε καθώς πρέπει. Τώρα, αν στην Ελλάδα δεν παραδέχονται τα όσα μας είπε άφτός για το ζήτημα, θα πει πως είμαστε ακόμα πολύ Άνατολίτες και λίγο άναπτυγμένοι.

M. ΦΙΛΗΝΤΑΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΤΗΣ ΕΚ ΓΕΝΕΤΗΣ

Άγαπητέ φίλε κ. Ξενοπούλε,

Ζητάτε την «πολύτιμη γνώμη μου» για το έργο του Ψυχάρη. Δεν μπορώ να σας την άρνηθώ. Δεν είναι ούτε πολύτιμη, ούτε πολύ άρμόδια, αλλά είναι γνώμη ειλικρινής και δεν νομίζω πως έχω δικαίωμα να την κρύψω.

Δεν έχω και δεν μπορώ να έχω γνώμη για τή φιλολογική άξία του έργου του Ψυχάρη, ούτε του γαλλικού ούτε του ελληνικού. Έχουν άξία μεγάλη, είναι άριστουργήματα εκείνα που έγραψε, δεν ξέρω. Δεν είμαι άρμόδιος να κρίνω. Έκείνο όμως που ξέρω είναι, ότι το έργο του για τή δημοτική γλώσσα όχι μόνο μου άρέσει αλλά και μ'ένθουσιάζει, γιατί προσαρμόζεται με καλές μου ιδέες. Δεν έγιναν δημοτικιστής. Είναι εκ γενετής. Και ιδού πώς: Έχασα το μεγαλύτερο μέρος του γυμνασίου στην Κεφαλλονιά, την εποχή που όλη η κίνηση ήτανε για την καθαρεύουσα. Έδιάβασα, θυμάμαι, τότε και κάτι φυλλάδια του Κόντου. Η μόδα ήταν για την καθαρεύουσα. Οι δασκάλοι μας την όμιλούσαν, μάλιστα όσοι ήσαν Έλληνες από την Ελλάδα. Εκείνοι που ήσαν Κεφαλλονίτες, λιγότερο. Άλλά στο γυμνάσιο τής Κεφαλλονίας ήμεθα κάμποσοι μαθηται (οί καλύτεροι, και ήμαστε λίγοι) που έκαναμε αντίδρασι. (Ζητώ συγγνώμη για καλές αναμνήσεις που θα γράψω). Δεν έπιστευαμε πολύ σε ό,τι ήθελαν να μας διδάξουν. Εύετυχώς. Και ειδικώς για τή γλώσσα, δεν ήθέλαμε ν' ακολουθήσουμε τή μόδα και βρίσκαμε πως η γλώσσα τής μάννας μας ήτανε ή καλύτερη. Τώρα θα μου πήτε, και γιατί δεν έμνηθήκαμε τους δασκάλους μας, γιατί δεν έγράφαμε και δεν όμιλούσαμε κ' έμεις βαθείά ελληνικά; Ημαστε άραγε περισσότεροι σοφοί, έμελετήσαμε έπιστήμη κι' έφθάσαμε

στο συμπέρασμα πως η άληθινή γλώσσα είναι η δημοτική; Τίκοτε απ' αυτά. Άπλούστατα γιατί η εύαισθησία μας μας έλεγε πως δεν έπρεπε να καταφρονήσουμε τή γλώσσα μας τή μητρική, γιατί μας έφαινετο γελοίο να ποήμε άφτόν το φωμαί, γιατί όλα τα άντικείμενα που είδαμε πρώτα στα μάτια μας και που η μάννα μας τα έβάφτισε μ' ένα όνομα, μας έφαινετο άσέβεια να τα ξεβαφτίσουμε έμεις για να πλησιάζουμε τους άρχαίους Έλληνες. Ένας άλλος λόγος ήτανε πως όταν όμιλούσαν οι καθηγηται που μας; έστελναν από την Ελλάδα, η όμιλία των μας έκανε κακή έντύπωση, μας φαινονταν ξένοι, προσποιημένοι κι' άδέξιοι μάλιστα να ποδνε ό,τι αισθάνοντο, και ακόμα μας έφαινοντο να μεταχειρίζονται ξένη γλώσσα.

Έπειτα, ως τα ποήμε όλα ειλικρινώς: δεν είχαμε ακόμη εκείνη την εποχή στην Κεφαλλονιά, όπως και στην άλλη Έπτάνησο, μεγάλη υπόληψη στους Έλληνες, αν και αγαπούσαμε στα βαθιά τής ψυχής μας την Ελλάδα. Ένομιζαμε πως τουλάχιστον οι δασκάλοι μας ήσαν κάτι κατώτεροι απ' έμας στον Πολιτισμό, και όσους είδα τουλάχιστον έγω εκείνη την εποχή, δεν υπήρξαν κατάλληλοι να μας αλλάξουν αυτή τή γνώμη. Άφίνω δά τους δασκάλους του Έλληνικού Σχολείου που ήσαν ως επί το πλείστον άπαισίοι, βάρβαροι και άμαθεις.

Μά, το μεγαλύτερο ελατήριο τής αγάπης μου στη δημοτική ήτανε για έμε η βαθεία συγκίνηση που αισθανόμουνα στα ποιήματα του Σολωμού, κι' η μεγάλη ήδονή όταν διάβαζα τον Λασκαράτο. Άγαπούσα την ποίηση και την αισθανόμουνα στο βόθος τής ψυχής μου, χωρίς να καταλαβαίνω και καλά το νόημα του ποιήματος. Την αγαπούσα σαν την Ιταλική μουσική που άκουγα στο θέατρο χωρίς να καταλαβαίνω

καλά τις ιταλικές λέξεις, και μάλιστα μου φαινόταν περίεργο πώς μπορούσαν μερικοί να άσεβουν τόσο στην ποίηση ώστε να ψυλολογούν στο νόημα του ποιητή! Το νόημα ήταν η μουσική, ήταν η ήδονή, ήταν ο ένθουσιασμός.

Και συλλογιζόμουν πως μια γλώσσα που με τη λέξη της την απλή μπορεί να δώσει τέτοια απόλαυση στην ποίηση, είναι αδύνατο να μην είναι καλή και για τον απλό λόγο, και όσοι την περιφρονούσαν ήταν άναίσθητοι ή άνοητοι.

Και πώς να έχω εμπιστοσύνη σε δασκάλους που ποτέ δε μου έδιδαν τον Σολωμό, δηλαδή που μου έκραναν τον ποιητή που μου έδωσε τη μεγαλύτερη απόλαυση και άνοιξε όριζοντες άγνωστους στην ψυχή μου καλλίτερα και από τον Όμηρο; (γιατί και τον Όμηρο δεν ήξεραν οι δασκάλοι να μου διδάξουν).

Βέβαια πώς τη δημοτική την διορθώναμε κάπως και τις ιταλικές λέξεις τις άποφεύγαμε. Χωρίς να το καταλάβουμε, εκάναμε μια πρόοδο, μια εξέλιξη στη γλώσσα.

Αλλά τόσο ήταν ριζωμένη η άγάπη στη δημοτική μέσα στην ψυχή μου, που θυμάμαι ένα επεισόδιο περίεργο και θα το αναφέρω. Ένας μου δάσκαλος (ξένος, που δεν είχε συναίσθηση της γλώσσας αν και την όμιλούσε) μου είπε μια φορά (θα ήμουνα τότε 12 ετών) πως ήθελε να με συστήση σε κάποιο άρχοντικό σπίτι να γίνω φίλος με τα παιδιά (ήσαν νεόπλουτοι από την Ρωσία νομίζω) μα δεν έτόλμησε να το κάνει, γιατί όμιλούσα Κεφαλλονίτικα! Αυτό λοιπόν μου έκαμε τόση εντύπωση που ακόμη το θυμάμαι έπειτα από 55 χρόνια, γιατί μ' έλύπησε και μ' έκαμε να καταλάβω πως η άγάπη στη γλώσσα μου είχε και συνέπειες όχι πάντοτε ευχάριστες. Αργότερα εκατάλαβα πως έμοιαζε με τις άλλες άγάπες που έχω: Τις παρακολουθεί ή θλίψη όπως ο ήσκιος τον άνθρωπο που περπατά στον ήλιο.

Μ' αυτές τις ιδέες έφυγα παιδί από την Ελλάδα, απελπισμένος πως οι Ρωμιοί θέλουν καλά και σώνει να άπαρηγοηθούν τη γλώσσα τους και μαθαίνουν μιά άλλη χωρίς να την αισθάνονται, και εσύχης πως δεν είχα για να παλέψω με τέτοια πράγματα. Άς κάμουν καλά οι Ρωμιοί, έλεγα με το νοῦ μου. Έγώ έχω άλλες δουλειές.

Πέρασαν πολλά χρόνια, όταν μια μέρα (ήμουνα τότε ύφηγητής στη Lille) δεν ξέρω πως έλεσε στα χέρια μου *Το ταξίδι μου* με το όνομα, άγνωστο για μέ, του Ψυχάρη. Και ήταν για μέ μια μεγάλη ήδονή, μια χαρά ανάλογη μ' εκείνη που αισθάνθηκα στην πρώτη ανάγνωση του Σολωμού, για άλλους λόγους βέβαια, αλλά γιατί ήλθε σαν παρηγοριά στην ψυχή μου πως η γλώσσα μου, η γλώσσα μου ή μητρική, εκείνη που αισθανόμουν, που αγαπούσα, έλάβαινε σώμα και ζωή. Και ένας δάσκαλος σοφός έτόλμησε να τη γράψη ξάστερα στο πεζό και να την τυπώση. Όπως και για την ποίηση, δεν επρόσεξα καλά τί ήταν η έννοια του Ταξιδιού, επρόσεξα στη γλώσσα και τούτο με άρκοσε. Άμέσως έγραφα στον Ψυχάρη μ' ένθουσιασμό, γιατί

εκατάλαβα το μεγάλο γεγονός, και ήθελα να τον γνωρίσω. Με προσκαλεί λοιπόν, και στο πρώτο μου ταξίδι στο Παρίσι, με μεγάλο ένθουσιασμό και με εύλάβεια έφθασα στο σπίτι του. Και είναι μια ευχάριστη άνάμνηση της ζωής μου εκείνη ή πρώτη συνέντευξη με τον Ψυχάρη, νέον τότε γιομάτο ζωή και ένθουσιασμό, μαγευτικό στην όμιλία του, ένγενή στους τρόπους του, χωρίς προσποίηση, Ρωμιόν άληθινό όπως τον εκατασκεύαζε ή φαντασία μου, αλλά έξευγενισμένο και σοφό. Και μέσα στην άπέραντη βιβλιοθήκη του, στο ισόγειο του σπητιού του, έπέρασα δύο ώρες από τις ωραιότερες της ζωής μου. . . Αργότερα, πολύ άργότερα, με μεγάλη ευχαρίστηση έπήγαινα στο Grand Guinol, στο όμορφο θεατράκι που έγκτιστάθηκε κοντά στο άρχαιο σπίτι του Ψυχάρη, και μια απόλαυση για μέ ήταν, πριν να μπω στο θέατρο, να θυμάμαι εκείνη την πρώτη μου συνέντευξη με τον Ψυχάρη.

Άπο τότε έμεινα φίλος του και παρακολουθούσα με μεγάλο ένδιαφέρον το έργο του και τη δράση του.

Η ζωή όμως έπερνούσε για μέ και μ' έσερνε σε άλλη κατεύθυνση. Είχα τόσα πράγματα να κάνω, τόσες εργασίες, τόση κάλη στην εργασία μου, που δεν είχα πειά καιρό να βλέπω συχνά τον φίλο μου.

Έκτοτε καταλάβαινα καλά πως δεν είχα τα προσόντα μήτε να γίνω μαθητής του, μήτε να τον βοηθήσω στο μεγάλο έργο του.

Όταν ήλθα στην Ελλάδα (έδω και 27 χρόνια) οι ιδέες μου δεν άλλαξαν. Άλλά άλλος ήταν ο προσορισμός μου, άλλη μου ή κατεύθυνση. Έβλεπα βέβαια πως η δημοτική συναντούσε μεγάλη αντίσταση, και συχνά έθαύμασα το θάρρος που έδειχναν οι όπαδοί της, κινδυνεύοντες ένίοτε και τη θέση τους και τη ζωή τους. Ηθέλησα κάτι να κάμω και έγώ. Μιά μου άπόπειρα ήταν να έπιφορτίσω ένα φίλο — που από τότε τον έχασα, δεν ξέρω γιατί — να γράψη κάμποσα ιστορικά άρρώστων στη δημοτική από το χειρουργικό μου τμήμα του νοσοκομείου. Έδημοσιεύθηκαν στο «Νουμά» και είχαν μεγάλη έπιτυχία. Μιάν άλλη φορά δεν έκρατήθηκα και έγραψα ένα γράμμα άνοιχτό του μακαρίτη του Μιστριώτη. Στα μισθήματά μου τα ίατρικά δεν έκραψα την άγάπη μου στη δημοτική. Γράφοντας και μιλώντας την καθαρεύουσα, — και πως άλλοιως να γίνη με τους όρους τους ίατρικούς που είναι άρχαίοι; — προσπαθήσα να παραστήσω τα πράγματα με σύνταξη δημοτική αν όχι με λέξεις, ώστε τουλάχιστον να είμαι εύκολονόητος.

Ησύχασα τη συνείδησή μου όταν άφησα το σύγγραμμά μου να το γράψουν άλλοι στη γλώσσα που τους άρκεσε, ένῶ έγώ το έγραψα γαλλικά.

Αν είχα μια άλλη ζωή, θα είχα τη φιλοδοξία να γράψω γιατρική στη δημοτική γλώσσα. Είμαι βέβαιος πως μια μέρα και τούτο θα γίνη και πως οι σημερινοί έπιστημονικοί όροι θα λάξουν σε τρόπο, ώστε ο φοιτητής της γιατρικής να μη χάνη πολύτιμο καιρό όταν δια-

βάζει ξένα συγγράμματα και βρίσκει ἐκεῖ μέσα ἑλληνικοὺς ὄρους πού δὲν γνωρίζει.

Στὸ διάστημα τῆς διαμονῆς μου στὴν Ἑλλάδα, εἶχα τὴν εὐχαρίστηση νὰ ἰδῶ τὸ θέατρο τὸ ἑλληνικὸ νὰ λάβῃ τὸ δρόμο τῆς δημοτικῆς, τὴν ποίηση νὰ σταθεροποιήσῃ τὴ γλῶσσα σὲ τρόπο, ὥστε νὰ εἶναι πιά ἀδύνατο νὰ νιώσῃ κανεὶς ποίημα ἑλληνικὸ στὴν καθαρεύουσα, και τέλος πάντων τὴν μεγάλη Ἑλλάδα, τὴν Ἑλλάδα τοῦ Βενιζέλου, νὰ στρέφεται στὴ δημοτικὴ γλῶσσα με ἀσφάλεια «χωρὶς φόβον και χωρὶς πάθος».

Ὁ Ψυχάρης ἐνίκησε. Ὁ Ψυχάρης ἐσταμάτησε τὸ ρεύμα τῆς καθαρεύουσας, πού μᾶς ὀπισθοχωροῦσε αἰῶνες ὀπίσω. Δὲν τ' ὁμολογοῦν ἀκόμη. Ὑπάρχουν ἐνδοιασμοί, φόβοι—κάποια συστολή. Δὲν ἐγράψανε και στὸ Σύνταγμα πῶς ἡ καθαρεύουσα εἶναι ἡ ἐπίσημος γλῶσσα; Οἱ περισσότεροὶ λένε πῶς δὲν καταλαβαίνουν τὴ γλῶσσα τοῦ Ψυχάρη, τὴν ἀναδοκιμάζουν, και ὁμοῦ γράφουν δημοτικῆ. Σπάνιοι εἶναι οἱ ἀληθινοὶ ψυχαρῖται πού τὸ ὁμολογοῦν.

Βέβαια πῶς ἔπειτα ἀπὸ τόσα χρόνια πού ἡ καθαρεύουσα ἐπεβλήθη με τὸ σπαθὶ στὸ σχολεῖο, στὸ Πανεπιστήμιο, πού ἔκαμε τόσους δικηγόρους και μιὰ ὀλόκληρη δικηγορικὴ γλῶσσα, πού ἀνέσκαψε ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα τόσους ἐπιστημονικοὺς ὄρους (ἄλλο εἶδος ἀρχαιολογίας), με τὴν ὁποῖαν ἐγράφησαν τόσα βιβλία με ὠραῖες φράσεις και με μικρὴ ἔννοια,—βέβαια πῶς δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀρνηθῆ ὅτι ἐδημιουργήθη μιὰ κατάστασι ἐλεεινὴ, με τὴν ὁποῖα πρέπει νὰ λογαριασθοῦμε. Εἶναι σχεδὸν βέβαιο, ὅτι και αὐτὸ θὰ ἐπηρεάσῃ στὴν ἐξέλιξη τῆς γλώσσας.

Ἀλλὰ ὅταν συλλογισθοῦμε ὅτι στὸν αὐτὸ καιρὸ, με τόσα ἐμπόδια, με τόσο τρομερὸ πόλεμο, με τόση πάλη, ἡ δημοτικὴ ἐκέρδισε τὴν ποίηση, τὸ θέατρο, κατὰ μέγα μέρος τὸν τύπο, τὴν ὁμιλίαν τῶν σαλονιῶν και τὴν πρώτη ἐκπαίδευση—εἶναι πιά βέβαιο ὅτι τώρα πού ἔχει κάπως τὴν ἐλευθερίαν, θὰ τὰ κερδίσῃ ὅλα.

Δὲν θὰ εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ Ψυχάρη, τὸ κα-

ραδέχομαι. Μήπως ἡ γλῶσσα τοῦ Rabelais εἶναι ἡ σημερινὴ γαλλικὴ; Θὰ πάρῃ τὸ δρόμο τῆς. Θὰ ἐξελιχθῆ με τοὺς φυσιολογικοὺς τῆς νόμους. Ἀλλὰ θὰ εἶναι ἡ δημοτικὴ, και τὸ μέγα ἔργο τοῦ Ψυχάρη θὰ μείνῃ, γιατί ἡ μεγάλη Ἑλλάς ἀξίζει νὰ ἔχῃ τὴ γλῶσσαν τῆς.

Ὁ Ψυχάρης μου εἶναι ἀκόμα συμπαθητικὸς για ἓνα ἄλλο λόγο: Ἐπραγματοποίησε τὴν γαλλο-ἑλληνικὴ ἐπιστημονικὴ συνεργασία, και τὸ παράδειγμα του ἀπέδειξε ἄλλη μιὰ φορὰ πόσο ἡ συνεργασία αὐτὴ εἶναι φυσιολογικὴ και ὀφέλιμη για τὴν Ἑλλάδα. Μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πῶς ὁ Ψυχάρης ἐχώρισε σὲ δύο τὴν καρδιά του, και τὸ ἓνα μέρος τὸ θυσίασε στὴν Ἑλλάδα και τὸ ἄλλο στὴ Γαλλία. Οἱ κόπτοι του εἶναι διαιρημένοι σὲ δύο. Ὡς καθηγητῆς και διευθυντῆς τοῦ Institut des hautes études, ὡς πολίτης γάλλος, ὑπῆρξε ὑπέροχος. Στις μεγάλες κρίσεις τῆς Γαλλίας ἔλαβε τὸ μέρος του. Στὴν ὑπόθεσι τοῦ Dreyfus δὲν ἐδίστασε νὰ ἀντιμετωπίσῃ κινδύνους και νὰ ταχθῆ με τὴ φιλελεύθερη μερίδα. Στὸ μεγάλο πόλεμο εἶχε τὴ θλίψη και τὴ δόξα νὰ χάσῃ τὰ δύο του παιδιὰ—τοὺς ἐγγόνους τοῦ Renan πού ἀπέθαναν ἐνδόξως στὸ παιδίον τῆς μάχης. Ὁ ἓνας ἀπ' αὐτούς ἦταν ἤδη και φημισμένος συγγραφεύς.

Στὴν Ἑλλάδα ἐθυσίασε, μαζί με τόσους κόπους, τὴν ἡσυχίαν του. Καὶ διακινδύνευσε και αὐτὴ τὴν ἐπιστημονικὴ του ὑπόστασι, ἀφοῦ για τόσα χρόνια ἐξυβριζέτο ἐδῶ κάτω και ἀναγκάζετο νὰ ἀπαντᾷ, νὰ κἀνῃ πολεμικὴ, πάντοτε κακὴ ἀπασχόλησι για ἓνα ἐπιστήμονα.

Κύριε Ξερόπουλε,

Εἶναι καλὸς οἰωνὸς για τὴν Ἑλλάδα, πῶς ἓνα περιοδικὸ τῆς περιοπῆς τῆς «Νέας Ἐστίας» θέλει νὰ τιμήσῃ τὸ ἔργο τοῦ μεγάλου Διδασκάλου, και ὅσοι λαχταροῦν για τὴν πρόοδο σὲ τοῦτο τὸν τόπο, πρέπει νὰ σᾶς εὐγνωμονοῦμε. Ἐς ἐλπίσωμε πῶς θὰ ἔλθῃ και ἡμέρα, πού θὰ στηθῆ πανηγυρικῶς και ἄνδριὰς τοῦ Ψυχάρη στὴν Ἀθήνα.

Ὁλος δικός σας

Γ. ΦΩΚΑΣ

Καθ τοῦ Πανεπιστημίου, Ἀκαδημαϊκός.

Ὁ λόγος ὁ Σὸς ἢ Ἀλήθεια ἐστί.

ΑΛΕΞ. ΠΑΛΛΗΣ

Ἀφιερώνοντας τὴν «Ἰλιάδα» του στὸν Ψυχάρη.

